

પ્રસ્તાવના

એક અનેરા દંપતીના સહજીવનનું આલેખન કરવાની આ ડોક્યુ-નવલકથાની મુખ્ય પ્રેરણા છે. વાચકને આના વાંચનથી આ અનુભવો સ્પર્શે અને જીવનમાં થતી રહેતી ઘટમાળ માટે કરુણા જન્માવે, ખાસ કરીને અલ્લાઈમરના દર્દી તથા એમની સારસંભાળ લેતા એમના સાથીઓ માટે અને કંઈક પ્રેરણાસ્ત્રોત પણ બની રહે એવો ‘શરદની સુધા’નો ખાસ ઉદ્દેશ છે.

આ શરદ મહેતા અને એમના કુટુંબીજનો તથા મિત્રોના સહકાર વિના શક્ય જ ન થયું હોત.

આ ઉપરાંત જેન ઓપસ તથા શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલના અમે આભારી છીએ.

– પ્રકાશ ત્રિવેદી • નીના સંઘવી

તે દિવસે આલોકના ઘરમાં બહુ ધાંધલધમાલ હતી ને જાણે ખુશીના કુવારા ઊડતા હતા. કીડિયારું ઉભરાતું હોય એમ જાણે બાળકોથી એ ઘર ઊભરાઈ ગયું હતું ને એમની દોડધામ અને ચીસાદ્વિચીના અવાજોથી છલકાઈ રહેતું હતું. પૌત્રીઓ રૈના, એવા, આલિયાના શાળાના મિત્રો સર્વે આરીનની બીજી વર્ષગાંઠ ઉજવવા, નાની નાની ભેટ લઈને હાજર હતાં. એ સર્વે કુગ્ગા ફોડવા, વેફર, કેન્ડીઝ, પિક્ઝા ખાવા તથા રિટર્ન ગિફ્ટ્સ પણ સાથે લઈ જવા ઉત્સુક હતાં.

કેક કાપવાના સમયે, પૌત્ર આરીનને સુધાએ ઊંચકી લીધો હતો પણ ચપ્પુ તો એના હાથમાં અપાય એવું નહોતું. એ તો મોટી બહેન રૈના કે એની મમ્મી જ ચલાવવાની હતી.

સુધાનું મોં તો આખો સમય હસું હસું જ થઈ રહ્યું હતું ને વળી વળી આરીનના ગાલ પર ને કપાળ પર ચુંબનો ચોડતું રહ્યું હતું. કેક કપાઈ, સુધાએ એક આંગળીથી થોડી ઉપાડી આરીનના મોંમાં મૂકી. આરીન તાળી પાડતો ખુશ ખુશ થઈ ગયો ને બાકીનાં બધાં ‘હેપ્પી બર્થ ડે’નું ગીત ગાવા માંડ્યાં.

એ પૂરું થયું ને આલોક ને શરદ આરીનને એની પાસેથી લઈ લેવા સુધાની પાસે આવ્યા.

સુધાએ એમને પૂછ્યું: ‘આ કોણ છે? કોનો બાબો છે?’

ફૂંક મારીને કોઈએ કેક પરની મીણબત્તીને બુઝાવી દીધી હતી.

માલિબુનું હિન્દુ મંદિર

કલિફોર્નિયાના પ્રશાંત મહાસાગરના તીરે આવેલા રમણીય એવા માલિબુમાં આ શ્વેત રંગનું હિન્દુ મંદિર— રુગનનું નહીં પણ વિષ્ણુનું મંદિર, દક્ષિણ ભારતનાં ભવ્ય મંદિરોની યાદ અપાવતું, પાંચ માળ જેટલું ઊંચું ને એવા જ સ્થાપત્યવાળું, વર્ષોથી ભક્તો અને ભાવિકોને આમંત્રિત કરતું રહ્યું છે, માલિબુના નિર્સર્ગના સૌંદર્ય તથા મહાસાગરનાં મોજાંનું અવિરત પ્રદર્શન આ મંદિરની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરે છે, એટલું જ નહીં પણ પ્રત્યેક માનવીના મનમાં રહેલી દિવ્ય ચેતનાને જગવી આખા બ્રહ્માંડને જાણે જોડવા પ્રવૃત્ત થાય છે.

વિશ્વના સંચાલક એવા વિષ્ણુના આ મંદિરની બાજુમાં પ્રમાણમાં નાનું પણ એટલી જ દિવ્યતાની ઝાંખી કરાવતું મહાદેવજીનું એક શિવ મંદિર પણ આવ્યું છે. વિષ્ણુના મંદિરમાં પ્રવેશતાં જો ‘મંગલમ્ ભગવાન વિષ્ણુ’નો રણકાર મનમાં, હૃદયમાં સંભળાય તો શિવમંદિરમાં પ્રવેશતાં જ, મહામૃત્યુંજય શ્લોક ચેતનામાં ઉભરાઈ જાય છે.

ॐ ત્ર્યંબકમ્ યજામહે, સુગંધિમ્ પુષ્ટિવર્ધનમ્,
ઉર્વારુકમિવ બંધનાત્, મૃત્યુમોક્ષિયમામૃતાત્

વિષ્ણુ જો જગતના પાલનહાર છે ને શિવ જો મૃત્યુના દેવતા છે તો એમના થકી જ અમૃતનો માર્ગ આપણે સિદ્ધ કરવાનો છે, એનો યોગ્ય ખ્યાલ અહીં માલિબુના હિન્દુ મંદિરમાં આવી જાય છે.

શિવજીના મંદિરના પ્રાંગણમાં આજે ઘણી બધી સજાવટ થઈ રહી છે, ફૂલોનો થોડો શણગાર સજાવાયો છે. પગરખાં કાઢી અંદર પ્રવેશનારાના

પગનાં તળિયાં જાણે ભીની, ઠંડી લાદીઓના સ્પર્શથી ઝણઝણી ઊઠે છે, ઘીના પ્રજ્વલિત દીવાઓની સુગંધથી વાતાવરણ મધમઘી ઊઠ્યું છે અને ઉપનિષદના શાંતિમંત્ર દરેકના કર્ણમાં પ્રવેશી, મનનો ઉદ્દેગ શમાવવાનું કાર્ય કરી રહ્યા છે.

પ્રાંગણમાં બીજી પણ અનેક સગવડો ઊભી થઈ રહી છે. બહુ બધી ખુરશીઓ ત્યાં ગોઠવાઈ ગઈ છે. સામેના ટેબલ પર ફૂલોના હારથી આચ્છાદિત એવો એક ફોટો મુકાયો છે. વચ્ચેના ભાગમાં એક હવનકુંડ સ્થપાયો છે અને આસપાસ ચારેક આસનિયાં બિછાવાયાં છે.

સુધાની ગેરહાજરીમાં પણ એની હાજરી જાણે જણાઈ આવે છે.

શાંતિમંત્રથી અહીંની પ્રાર્થનાસભા શરૂ થાય છે. મંત્રો સાથે દક્ષિણ ભારતના બે બ્રાહ્મણો, સુધાના પુત્રો અનુરાગ અને આલોકને હવનકુંડ પાસે બેસાડે છે ને વેદોના શ્લોકો સાથે પૂજા-અર્ચના શરૂ કરે છે. મંત્રોના અર્થ ન સમજાતા છતાં એમના ધ્વનિ કર્ણમધુરા લાગે છે અને મનનો ઉદ્દેગ શમાવવામાં મદદ કરે છે. પચાસથી સાઠ જેટલાં સગાંસંબંધી ને મિત્રો ત્યાં હાજર છે ને સામે બિરાજમાન છે. સર્વેના મુખ પર ગ્લાનિ છે તો કંઈક અંશે રાહત પણ છે, અને છતાં આ મંગળમય પ્રસંગ હોવાનો ભાવ પણ છવાઈ રહ્યો છે.

લગભગ પિસ્તાલીસ મિનિટના મંત્રોચ્ચાર, ફૂલોનું અર્પણ, અગ્નિમાં ઘીનો હવન થયા બાદ હવે જાણે ચિત્ર આગળ વધે છે.

આલોક અને એની પત્ની અનીશા, પંડિત રવિશંકરનું એક ભજન ગાય છે, સંજના એની સાસુમાને યોગ્ય અંજલિ આપે છે, રૈના અને એવા પણ દાદીમાને યાદ કરે છે ને નાના ટાબરિયાં સમ આલિયા ને આરીન સંસ્કૃત શ્લોકો દ્વારા પોતાનાં દાદીમા સુધા પ્રત્યેના ભાવો વ્યક્ત કરે છે.

સુધાના બાળપણથી માંડીને એની મુઘ્ધાવસ્થા ને યૌવનના, તેમજ લગ્ન અને સાંસારિક જીવનના અનેક ફોટા સામે રહેલા એક ટીવીના સ્ક્રીન પર રજૂ થાય છે. એની જીવનકથા જાણે સર્વેનાં ચક્ષુ અને મન પર છવાઈ જાય છે. લગભગ દરેક સ્લાઈડમાં રજૂ થતી પ્રસન્ન સ્મિત આપતી સુધાને જોઈ ભૂલી જવાય છે કે આજે સુધા આપણી વચ્ચે સદેહે હયાત નથી.

કોરોનાનો અત્યંત કપરો કાળ વિતાવ્યા બાદ અને સુધાને મળવાની પણ રિહેબમાં મનાઈ હોવાને કારણે શરદે ભારતની એક ટૂંકી સફર કરવાનું વિચાર્યું ને 2022ની જાન્યુઆરીમાં એ મુંબઈ ઊડી આવ્યો. અહીં પ્રમાણમાં ઓછી ચિંતા ને ઓછા ભારયુક્ત વાતાવરણમાં એને જાણે નવું જીવન મળ્યું. જૂના મિત્રોને મળવામાં ને નવા ઓળખીતાઓનો પરિચય કરવામાં એનો સમય કંઈક સુખેથી વીતતો ગયો.

પોતાના તથા સુધાના જીવનની માહિતી આપવાનું અને બે લેખકોએ એને પુસ્તકરૂપે તૈયાર કરવાની જવાબદારી લેવાનું નક્કી થયું.

આમ તો એ દરરોજ કોલ કરીને અનુરાગના સતત સંપર્કમાં રહેતો જ હતો અને વખતોવખત પેલા રિહેબ સેન્ટરને પણ ફોન કરી સુધાના ખબરઅંતર પૂછતો હતો.

એવામાં એક રાત્રે અનુરાગનો ફોન આવ્યો કે રિહેબમાંથી ફોન આવ્યો છે કે ‘મમ્મીની તબિયત વધુ લથડી ગઈ છે અને શ્વાસ લેવામાં પણ મુશ્કેલી પડે છે. મને ત્યાં બોલાવ્યો છે ને હું ત્યાં જઉં છું.’

મુંબઈમાં બેઠે તો બીજું શું થઈ શકે, સિવાય કે રાહ જોવાની અને મનોમન પ્રાર્થના કરવાની ક્રિયા થઈ શકે.

અનુરાગે ફરી ફોન કર્યો. ‘ડૉક્ટરો કહે છે કે સ્થિતિ ગંભીર છે પણ અમે સાથે મળીને નક્કી કર્યું છે કે મમ્મીને હોસ્પિટલમાં ખસેડવી નથી. આ ઉપરાંત એને વેન્ટિલેટર પર પણ રાખવી નથી. ભગવાનની ઈચ્છા મુજબ થવા દઈએ!’

લગભગ ત્રણેક કલાકની શ્વાસોચ્છ્વાસની થોડી, વધુ તકલીફ વેઠી સુધાએ છેલ્લો શ્વાસ લીધો અને એક છેલ્લા ઉચ્છ્વાસ સાથે એના આત્માએ પોતાને દેહના બંધનમાંથી મુક્ત કર્યો!

શરદને તુરંત મુંબઈથી અમેરિકા પાછા ફરવું રહ્યું, પરંતુ કોવિડના લીધે બહુ જ થોડી ફ્લાઈટ જતી હતી. અઠવાડિયે માત્ર બે જ. ખૂબ જહેમત પછી એક ફ્લાઈટમાં બુકિંગ મળ્યું ને જવાની તૈયારીઓ થરૂ થઈ.

આમ તો એક રીતે શરદના જીવનમાં છેલ્લાં દસ વર્ષથી સુધા ગેરહાજર જેવી જ હતી, પરંતુ સુધાનું શરીર જીવંત અને હાજર હતું. હયાતીનો અહેસાસ

અકબંધ હતો. એને મળવા જવાનો, એને ભાવતું ખાવાનું બનાવી લઈ જવાનો અને ખવડાવવાનો, એનો પણ એક સંતોષ હતો. સુધા છે, જીવે છે ને પાસે છે એવી લાગણીનું અવલંબન હતું, જે હવે સુધાના નિધનથી છૂટી ગયું. હવે સુધાને અહેસાસ પણ ન હતો તેવા એના નવા સ્થાને એ જતી રહી, શરદે નવા હેતુથી જીવન જીવવાનું હતું. એના જીવનની અગ્રતાઓ બદલાઈ રહી હતી.

હિંદુસ્તાનમાં આપણે મૃતક પાછળ શોકસભા કે પ્રાર્થનાસભાનું આયોજન કરીએ છીએ તેમજ અમેરિકામાં પણ થાય છે. જેને 'મેમોરિયલ સર્વિસ' કહે છે. સુધાની મેમોરિયલ સર્વિસ 11 ફેબ્રુઆરી '22માં રાખવામાં આવી હતી. કુટુંબી, મિત્રો એમાં સામેલ થાય, સુધા સાથેનો અનુભવ, પ્રસંગો, યાદોનું વક્તવ્ય રજૂ થાય. પ્રાર્થનાઓ યોજાય અને અમુક સમયે ધાર્મિક વિધિ કે પૂજન પણ યોજાય એવી વ્યવસ્થા થઈ રહી હતી. સામાન્ય રીતે મેમોરિયલ સર્વિસ પત્યા બાદ ત્યાં જ અલ્પાહારની વ્યવસ્થા રાખવામાં આવે છે. આ માટે લાંબું આયોજન કરવું પડે છે, પરંતુ એકંદરે શાંતિ અને મંગળમય વાતાવરણમાં એની પૂર્ણાહુતિ થાય છે. પુત્ર અનુરાગે ચીવટપૂર્વક દરેક વાતનું વ્યવસ્થિત આયોજન કર્યું હતું.

મુંબઈથી પાછા ફરેલા શરદે ઝીણવટથી બધી વ્યવસ્થાનું નિરીક્ષણ કર્યું. ન્યૂ જર્સીથી બીજા પુત્ર આલોકનું સપરિવાર આગમન થયું. શરદની બધી બહેનો અને ભાઈ, સગાંસંબંધીઓ ને મિત્રો આવવા માંડ્યાં.

યજમાન તરીકે મુખ્ય એવા શરદ-સુધાના બે પુત્રો અનુરાગ અને આલોક, એમની પત્નીઓ સંજના અને અનીશા તથા એમનાં બાળકો અને અલબત્ત, શરદ પોતે, જાતે પંડે ત્યાં હાજરાહજૂર હોય ત્યારે આવનારાં સગાંવડાલાં, મિત્રો, શુભેચ્છકોને એક ક્ષણ એવો આભાસ પણ થઈ આવે કે આગળનાં વર્ષોમાં અગાજિત એટલા કાર્યક્રમો જે શરદે ગોઠવેલા અને એનું સંચાલન પણ કરેલું એવા કોઈ કાર્યક્રમનું જ ઓણે આજે ફરીથી આયોજન કર્યું છે? પણ દર વેળાની જેમ, આ કાર્યક્રમ તો શરદના ચેરી હિલ, ન્યૂ જર્સીના મોટા 'મહેતા મહેલ'ના બેઝમેન્ટમાં નહોતો. આ તો માલિબુના મંદિરના પ્રાંગણમાં યોજાયેલી અનોખી સભા હતી, તે પણ સાધારણ સભા નહીં પણ પ્રાર્થનાસભા હતી.

સર્વે ભેગા મળેલા લોકોના હૃદયના વિષાદને દૂર કરવાની સભા હતી, સર્વેના મનને શાંતિ પહોંચાડનારી સભા હતી અને સુધાના આત્માની સદ્ગતિ માટેની પ્રાર્થનાની સભા હતી.

સુધાનું પ્રેમસભર જીવન જોતાં એના આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય એ વિષે કોઈના મનમાં શંકાને સ્થાન નહોતું.

સમગ્ર યુ.એસ.માંથી આવેલાં નજીકનાં સગાં તથા ઘનિષ્ઠ મિત્રોએ સુધાને ભાવભરી અંજલિઓ અર્પી. જે આવી ન શક્યા એમના શોક-આઘાત-ના છતાં સુધાની યાદના સંદેશા વીડિયોના માધ્યમથી સંભળાવ્યા. ગીતાજીનો અદ્ભુત સંદેશ જાણે સર્વેના વક્તવ્યમાં જાણે-અજાણે છવાઈ ગયો હતો.

અજો નિત્ય: શાશ્વતોડયં પુરાણો

ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે

આત્મા અનાદિકાળથી છે ને સદાકાળ રહેવાનો છે.

એનો કંઈ શરીરના અવસાનથી નાશ થવાનો નથી.

અત્યાર પૂરતું કહી શકાય કે સુધાનો સર્વે પ્રત્યેનો પ્રેમ આમ જ બધાનાં હૃદયમાં અમર રહેવાનો છે, ન તો એ વિચલિત થવાનો છે, ન તો એ ઓછો થવાનો છે, ન તો એનો વિનાશ થવાનો છે!

અનુરાગે પોતાનું હૈયું ઠાલવ્યું. સુધાના છેલ્લા શ્વાસ સુધી જો કોઈ એની સાથે હોય તો તે અનુરાગ જ હતો. પણ હવે આ સમય એક કારમી ખોટનો સ્વીકાર કરવાનો હતો. અલ્લાઈમરના દર્દીનો અંત આવો જ આવવાનો હતો. ‘પણ પ્રભુનો આભાર કે જીવનપર્યંત મમ્મીને, અને ખાસ તો છેલ્લાં દસેક વર્ષ, કોઈ શારીરિક પીડાથી સફર કરવું ન પડ્યું.’ અનુરાગે બધાને જણાવ્યું.

‘મમ્મી એક ખાસ વ્યક્તિ હતી. સદૈવ સસ્મિત રહેતી હતી. દુઃખમાં ભાંગી પડતી ન હતી. વાવાઝોડાના ભીષણમાં ભીષણ વંટોળિયામાં પણ એ શાંત, અવિચળ, જાણે સ્થિતપ્રજ્ઞ અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી. સદાય હસતી ને સંતોષી રહેતી. ક્યાંય અગ્રક્રમ મેળવવા એણે કોશિશ કરી નહોતી. બધાનું પીઠબળ એ બની રહેતી. એના પ્રેમની ઊર્જા, એના સંબંધની મહેક અને એના વ્યક્તિત્વનો પ્રકાશ અમે ખૂબ જ માણ્યાં છે અને એની યાદગીરી અમારી ચેતનામાં સદાય ઝળકતી રહેશે.’ અનુરાગે ઉમેર્યું.

શરદનું પ્રવચન સૌથી અંતિમ અને માર્મિક હતું.

‘સુધાને શ્રદ્ધાંજલિ આપતાં સર્વેએ એના સદ્ગુણોનાં વખાણ કર્યાં. એની સારપ, એનું સ્મિત, પ્રેમાળ, મળતાવડો ને મિલનસાર સ્વભાવ. આદર્શ પત્ની, માતા, યજમાન વિ. વિ.’

શરદને એ સિવાય પણ ઘણું કહેવાનું હતું.

‘મુંબઈમાં જન્મ થયો અને થોડો વખત સુરત રહ્યા પછી પરિવાર વડોદરા સ્થાયી થયો. વડોદરામાં ઉછરી સુધા લાયબ્રેરી સાયન્સમાં ગ્રેજ્યુએટ થઈ.

સામાન્ય રીતે લોકો પ્રેમમાં પડે, પછી લગ્ન કરે. અહીં ઉલટું થયું. પહેલાં લગ્ન થયાં અને પછી પ્રેમ પાંગર્યો. લગ્ન પછી સુધા એનો કોર્સ પૂરો કરવા વડોદરા રોકાઈ અને હું અમેરિકા ગયો. સુધાને ત્યાં ફોન ન હતો. એ વખતે કોમ્યુનિકેશનનાં સાધનો આજની જેમ સુલભ નહોતાં. ધોધમાર પત્રવ્યવહાર શરૂ થયો. પરિચય મૈત્રીમાં બદલાયો અને મૈત્રી પરિણામમાં પાંગરી. અમે બંને પ્રેમમાં ગળાડૂબ હતાં. બંને નસીબદાર કે એકબીજાને મળ્યાં ને પસંદ પડ્યાં.

કહેવાય છે કે લગ્નની જોડી સ્વર્ગમાં બનતી હોય છે. આ લગ્ન એ એક સાચુંકલું સ્વર્ગ હતું. અમે બંને ખૂબ જ ખુશ હતાં. તમને કદાચ માનવામાં ન આવે પણ બાવન વર્ષનાં લગ્નજીવનમાં નથી ક્યારેય ઝઘડો થયો, નથી થયું મનદુઃખ. આ એક અતિ સફળ, અતિ સુંદર લગ્નજીવન હતું.

સુધા માતાજી ને અરવિંદ ઘોષમાં ખૂબ જ માનતી. તેને લાગતું કે માના આશીર્વાદથી આ લગ્નજીવન સંપન્ન છે. સુધાનું અત્યંત સરળ વ્યક્તિત્વ હતું. ન ક્યારેય કોઈ માગણી ન કોઈ ફરિયાદ.

પહેલા પુત્ર અનુરાગનો જન્મ થયો ત્યારે સુધા હોસ્પિટલમાં સૌથી નાની માતા ને અનુરાગ સૌથી મોટું બાળક. એના સ્વભાવ મુજબ અનુરાગ બધે મોડો પડે, જન્મ લેવામાં પણ. અનુરાગનો C Section દ્વારા પ્રસવ કરાવવામાં આવ્યો.

સુધાએ સૌથી કીમતી ભેટ આ લગ્નમાં આપી હોય તો તે આ બે સુંદર પુત્રો, અનુરાગ અને આલોક. મને લાગે છે કે ઈશ્વરની કૃપા કાયમ તેના પર રહી છે, અને એના દ્વારા અમારા પર પણ!

હું હંમેશાં કહું કે હું જે કરી શકું તે તું પણ કરી શકે. મેનહટ્ટનમાં સુધા ડ્રાઈવ પણ કરતી, મોટરહોમ પણ ચલાવતી, ટેનિસ, બોલિંગ, પોકર બધું રમતી થઈ હતી અને બિઝનેસ પાર્ટનર પણ બની ગઈ! કોઈ તેને ઓફિસમાં ટાયફૂન કહે, તો કોઈ એને બિગબોસ કહે.

સુધા એક કાબેલ યજમાન અને અત્યંત કુશળ રસોઈયાણ પણ. એનું આતિથ્ય લોકો હજુ યાદ કરે છે. એની પાર્ટીમાં ફરી ફરી આવવા લોકો આતુર રહેતા.

આપણાં શાસ્ત્રો પત્નીને અર્ધાગિની કહે છે પણ મારા હિસાબે સુધા અર્ધા અંગથી પણ વધુ હતી. તે હંમેશાં પ્રેરણાસ્ત્રોત અને પ્રોત્સાહક બની રહેતી. સુધા સાથે મારી જે પ્રગતિ થઈ તેનાથી કદાચ અડધી પણ ન થઈ શકી હોત, જો એ મારા જીવનમાં ન હોત તો. સુધાનો સહકાર હંમેશાં અત્યંત હકારાત્મક અને પ્રેરણાત્મક હતો.

સુધાએ પરિવારની 40 વર્ષ દેખરેખ કરી. દરેક જરૂરિયાતો, પ્રેરણા ને પ્રોત્સાહન પૂરાં પાડ્યાં. છેલ્લાં દસેક વર્ષ અમારે એની દેખરેખ રાખવી પડી, તોય પલ્લું તો સુધાની તરફેણમાં જ નમે છે.

છેલ્લે છેલ્લે સુધાનું કંઈ પણ કામ કરો પ્રતિભાવ જ ન મળે. છ મહિનાના બાળકની જેમ તેને સાચવવી પડતી. તે કશું જ પોતાની મેળે કરવાને કાબેલ ન હતી. ફરક એટલો કે છ મહિનાનું બાળક પણ હસે, રમે, રડે, કિલકારીઓ કરે. ઘણી રીતે પોતાનો પ્રતિભાવ પ્રદર્શિત કરે. જ્યારે સુધા તરફથી કંઈ જ નહીં. જાણે એક ફોટો, મૂર્તિ બની ગઈ હતી. અલ્ઝાઈમર જેવા રોગ માટે કહેવાય કે દરદીને સાચવવા એટલા કઠિન કે તેની સારવાર ને દેખરેખ કરવાવાળા કોઈ વાર તો દરદી કરતાં પહેલાં મૃત્યુને ભેટે. ઈશ્વરી તાકાતે કંઈક એવી ને એટલી શક્તિ બક્ષી કે મેં દરેક મુશ્કેલીને પાર કરી અને જવાબદારી નિષ્ઠાથી નિભાવી.'

પરગજુ સ્વભાવની સુધાનું દેહદાન થયું, બીજાને ઉપયોગી થવાની ભાવના એના દેહાંત પછી પણ જળવાઈ. એનું મગજ અલ્ઝાઈમરના સંશોધન માટે અપાઈ ગયું.

એક વેવાઈએ સુધાની યાદમાં અનાથાશ્રમ અને વૃદ્ધાશ્રમમાં જમણાનું દાન કર્યું. બીજા એક મિત્રે ગુરુદ્વારામાં દાન આપી ત્યાં પ્રાર્થના કરાવી. ત્રીજાએ અલ્લાઈમર એસોસિયેશનમાં પૈસાની સખાવત કરી. શરદની બહેનોએ બે દિવસ ગીતાનું અધ્યયન કરી સુધાને પુણ્ય પ્રદાન કર્યું.

શરદે આ સર્વ શુભેચ્છકોનો, હાજર રહેલા સર્વ મહેમાનો અને વીડિયોના પ્રેક્ષકોનો, દરેક દેશમાં મેમોરિયલ મિટિંગમાં હાજર રહેનારાનો દિલથી આભાર માન્યો.

અમેરિકી શિષ્ટાચાર મુજબ સભા બરખાસ્ત થતાં જ સૌને અલ્પાહાર માટે આમંત્રવામાં આવ્યા.

જતાં જતાં બધા પુરુષોના મનમાં સંદેહ પેદા થતો ગયો કે જો એમની પત્નીને આમ અલ્લાઈમરના ભોગ બનવું પડે તો પોતે શરદની જેમ શું પોતાની પત્નીની સારસંભાળ લઈ શકશે? અને દરેક પત્નીને પણ એવો જ સંદેહ મનમાં જાગૃત થતો હતો કે એ પોતે જો આવા અલ્લાઈમરનો ભોગ બને, તો એમના પતિ એમને આટલી સારી રીતે સાચવી શકશે કે? અને પતિઓ પોતે તો આના માનસિક ભારથી, એમના પહેલાં જ વિદાય તો નહીં લઈ લે ને? અને બીક પણ ખરી કે જો પોતાને પતિની સારસંભાળ લેવાની આવશે તો તે એ પોતે શું નિષ્ઠા ને પ્રેમથી નિભાવી શકશે?

શરદ અને કુટુંબીજનોની જિંદગીનું એક પ્રકરણ આમ સમાપ્ત થયું, પણ એની મધુર યાદો એમને જીવનપર્યંત છવાયેલી લાગવાની જ હતી!

શરદ અને સુધાની એ યાદોથી જ હવે આ વાત આગળ ચાલવાની છે ને!